

Н. М. БОРСУК

Брэст, БрДТУ

“БЫЛО Б ТОЛЬКІ ВЕЧНАЕ СЛОВА”: ВЫТОКІ ТВОРЧАГА СТАЛЕННЯ НІЯНЫ ЗАГАРЭЎСКАЙ

Вытокі паэзіі Ніяны Загарэўскай пачынаюцца з чыстых крыніц красы і любові да Беларусі, роднага куточка – Мікалаеўшчыны; пазбаўлены ўсялякай палітычнай афарбоўкі. Творца верыць людзям, марыць аб шчасці, удзячна старэйшаму пакаленню паэтаў (“святых паэты”) за парады, падтрымку; радуецца, што Бог надзяліў яе талентам валодаць Словам: “Ды ўсё ж мне даволі – / было б толькі вечнае Слова”. Пры знаёмстве з паэзіяй Ніяны Загарэўскай нельга не адчуць своеасаблівую мелодыю беларускай песні, якая пранікнёна перадае сэнс паэтычнага твора, спрыяе ўспрымання яго на эмацыянальна-вобразным узроўні: “Раскажы, мне вецер, / пра людскую долю. / А чые там жнеі / жнуць ячмень у полі? / Раскажы, шумлівы, / мне ты пра пакосы. / Ці на роднай ніве / востраць хлопцы косы? / Раскажы, палоннік / неабсяжнай волі, / што пяе сябрына / за чужым застоллем? / Раскажы мне, вецер, / у якой краіне / ты па ўсіх заплачаш, / хто свой кут пакінуў?”.

Ужо першы зборнік паэтэсы “Хваля” (1996) засведчыў, што ў літаратуру прыйшоў мастак слова з філасофскім бачаннем жыцця, прыроды, сусвету і чалавека ў ім, вытанчаным густам. У паэтычных радках Н. Загарэўскай гучыць боль і радасць, мажорны і мінорны пачаткі. На наш погляд, перыяд творчасці Ніяны Загарэўскай 90-х гг. можна вызначыць як пераважна элегічны. Невыпадкова першую кнігу паэзіі паэтка назвала “Хваля”: “Хваля – гэта тая плынь, якая нясе чалавека ў прасторы часу ад роднай хаты, ад зямлі маленства з рамантычным у ружовых колерах светам да жыццёвых рэалій. Хваля – гэта перажыванні і пачуцці, падзенні і ўзлёты, гэта сум і надзея на шчаслівую долю” [1, с. 4], – тлумачыць назву паэтычнага зборніка аўтар.

Жыццё нашай сучасніцы, лірычнай гераіні Н. Загарэўскай, напоўнена глыбокім унутраным светам. Пры дапамозе чароўнага слова паэтэса здолела перадаць, як “збірае расінкі навальніцы”, “наталяецца буйнымі кроплямі пяшчоты”, знаходзіць акварэлі, пры дапамозе якіх апісвае край, “дзе шчэ вятры не адспявалі, / не ўсе надзеі адцвілі”. Са старонак зборніка перад чытачом паўстаюць маляўнічыя карціны зорнага неба, адыходзячага лета, узыходу сонца, першага снегу, зімовага дня ў аздабленні трапных эпітэтаў (снег, “няпэўны, бела-шэры, лядзяна-блакітны, вясёлкавы”; “снег-сум”, “шчарбатая лесвіца”, “лес відушчы”, “зласлівыя промні”; “воўчая ноч”), параўнанняў (“цяпер я прагну, бы вады, сустрэчы”; “блукае па пакоі

цемнатвары сон / у цішыні дрыготкім змрочным ценем”), метафар (“кашлатых дубоў парасон”), метаніміяй (дождж – “слёзы вясны”, “плач адыходзячага лета”), увасабленняў (“плачуць туманы”, “духмяны клён закружыў галаву мне згубай”, “сваркі песняй ліюцца”, “самота сноўдае слязой”), антытэз (“хочам жыць – трэба жыць”, “Горад сонны... А там Нёман мой”), анафар (“Што былое не вернецца – / не верыцца. / Што я дні марна трачу – / не бачу. / Што цябе не кахаю – / не знаю...”). Звернем увагу на той факт, што чыста пейзажных вершаў на старонках зборніка “Хваля” мы не сустрэнем. Любоў да прыроды – гэта тая ўдала знойдзеная дэталі, якая падштурхоўвае гераіню да роздуму, пошуку ісціны, пазнання тайны жыцця. Яднанне з прыродай, безумоўна, моцна ўплывае на фарміраванне такіх рысаў характару беларуса, як мяккасць, далікатнасць, павышаная ўражлівасць, схільнасць да эмацыйна-пачуццёвага ўспрымання прыгажосці роднай зямлі. Дарэчы, лірычная гераіня Н. Загарэўскай умела пераадольвае сумныя, цяжкія настроі і раскрывае светлыя бакі жыцця чалавека. Яе не страшаць “вочы самотныя”, бо адкрывае ў іх іншую рысу – “яны мне здаюцца прарочымі”: “...некалі я / буду глядзець вачамі / такімі ж...”. З узыходам сонейка “за халоднаю змрочнай сцяною” застаюцца пакуты ў душы гераіні. Восеньская пара для яе не асацыіруецца з матывам увядання жыцця, нявечнасцю ўсяго існага. На сцежках восені гераіня сустракае каханне, “лістота дрэў” сагравае яе “азяблае сэрца”, якое ад моцнага шчырага кахання “палымнее густым агнём”. У вершы “Я адкіну жаль, кіну прэч дакор” Н. Загарэўскай робіць спробу акрэсліць матыў таемнага трыадзінства ўсяго, што “на небе, зямлі і на сэрцы”. Менавіта снег, “глыбокі чысты”, яднае высокае і зямное і становіцца набыткам чалавека (“захачу адтуль узляцець да зор / і пакінуць Вас у чароўным сне”). Як бачна, паэтка з малюнкамі прыроды злучае той ці іншы настрой, асабістае перажыванне, думку-разважанне. Адсюль насычанасць вершаў пытаннямі. Н. Загарэўскай пакуль не падуладны філасофскія глыбіні, яе гераіня ў пошуку: “Замятае надзею мяцеліца, / і ці ўдасца яшчэ абнадзеіцца?”; “Сам сябе не трымай у няволі: / як мне вынесці гэтакі боль?”; “Што мяжуе з няблізкім светам?”; “Божа, ці ўбачым бяскроўнай зару / ранкамі сінімі?”; “Безнадзейнае ды бессардэчнае / хіба вечнае?”.

Часам адчуваецца ўнутраны разлад у душы гераіні. Ці не таму прасочваюцца на старонках зборніка “Хваля” думкі аб хуткаплыннасці шчасця, усяго зямнога: “Анічога ўжо ў нас не збудзецца, / мала часу нам лёс адлічыў”; “Заўважаю: на ўсходзе / маё сонца заходзіць...”.

Уплыў М. Багдановіча на творчасць паэтэсы адчувальны: “Ці Вы не ведаеце, што тады на зямлі, / убачыўшы знічку – Вас, скажуць: / «Глянь, якая маленькая зорачка, / што значыць яна ў нябёсах?!»” Ніяна Загарэўская засвоіла, на наш погляд, дастаткова паспяхова маральныя ўрокі Максіма

Багдановіча: быць чулай да духоўнай спадчыны свайго народа; пазбягаць рэгіянальнай замкнёнасці беларускай літаратуры, імкнуцца да больш поўнага раскрыцця індывідуальнага пачатку ў творчасці, паглыблення філасафічнасці як агульнай формы светаўспрымання і светапазнання.

Вечнае – гэта прырода, часовае – жыццё чалавека, якое паэтка параўноўвае са знічкай. Не дзіўна, што паэтэса хоча навучыць чалавека быць шчаслівым. Н. Загарэўская паказвае чытачу найперш не тое, што бачыць перад сабой, а тое, што бачыць у сабе.

Яна ўзгадвае старонкі гісторыі (паўстанне пад кіраўніцтвам К. Каліноўскага, Курапаты...). Тым самым творца распачынае размову з нашчадкамі пра нястрачаны боль Беларускай Русі: “Белая Русь – мой нястрачаны боль. / Верай адною / вымыць бы з раны пякучую соль / і супакоіць”. У гэтых словах паэтычнае крэда паэтэсы, яе глыбокая перакананасць у правільнасці абранага творчага накірунку – служыць словам вышэйшым мэтам духоўнага жыцця чалавецтва. Стан лірычнага героя ўзмацняецца дзякуючы ўжыванню анафары: “Зранена сэрца тваё, Беларусь...” (верш “Боль”). Больш за тое, гэта стылістычная фігура структурна арганізуюе верш, яе выдзяляльна-ўзмацняльная функцыя дазваляе зрабіць акцэнт на сэнсавым важным сказе.

Ёмістая дэталёвая “жоўты пясочак” – каштоўная знаходка Н. Загарэўскай. Па нашым цвёрдым перакананні, аб’ектам філасофскага асэнсавання ў вершы “Удзячнасць” (верш прысвечаны Васілю Быкаву) выступаюць не столькі ўспаміны пра трагічныя падзеі ў гісторыі нацыі, жахлівыя эксперыменты над чалавекам і іх уплыў на чалавечую свядомасць, колькі быццё індывіда, яго жыццёвыя прынцыпы, з якіх складаецца духоўны свет асобы. Як павядзе сябе чалавек на шляху, хутчэй за ўсё апошнім у жыцці? – да разваг па гэтай праблеме запрашае нас паэтэса. Чалавек не можа пазбавіцца думак аб сваёй смяротнасці, і, як тонка прыкмячае аўтар зборніка “Хваля”, “у нас існуюць свае законы і правілы, / па якіх мы хочам жыць. / Але існуюць законы, па якіх трэба жыць. / Мы – вечныя парушальнікі законаў”. Вырашэнне праблемы “быць альбо не быць” у сітуацыі памежжа на карысць чалавецтва, думаецца, у значнай ступені залежыць і ад паэтаў. Некалі Максім Танк быў перакананы, што, калі паэзія не ставіць перад сабой складаных праблем свайго часу, яна перастае быць паэзіяй. Пазней ён прыйшоў да высновы, што перабольшваць уплыў літаратуры на развіццё грамадства таксама не варта. У “Лістках календара” Максім Танк пісаў: “У літаратуры няма гладкіх дарог, да яе вядуць крутыя і няходжанья. І кожны павінен ісці сваёй дарогай... Мы жывём на вялікім скрыжаванні розных паэтык і стыляў. Агулам, мне здаецца, што паэзія, творчасць – рэчы такія інтымныя, як любоў, жыццё і смерць” [2, с. 66].

Вершы, у якіх Н. Загарэўская звяртаецца да сваіх сучаснікаў, аб'яднаны ў адзіны магутны імпульс словамі Радзіма, Маці, мова, хата, песня, шлях (дадому, дахаты), сад, сяліба, гурт сямейны за сталом... Менавіта з гэтымі паняццямі перш-наперш звязвае паэтэса шлях духоўнага адраджэння беларусаў ад абыякавасці, бяспамяцтва: “Не пакідайце мовы, не пакідайце маці, / не пакідайце хаты, родненькіх дзяцей...”. Слова здольна ратаваць жыццё, адчыняць нават дзверы на цяжкіх засовах: “Я думала: воля! / А дзверы на цяжкіх засовах, / Ды ўсё ж мне даволі – / было б толькі вечнае Слова”. Па перакананні Н. Загарэўскай, прызначэнне творцы – вывесці свой народ са стану забыцця, натоўпу вярнуць самасвядомасць народа: “Свайго нат болей / парою маем, / ды апяваем – / як адпяваем. / Пяём чужынцам. / Яны смяюцца: / “Пагляньце, людцы! / Да нас імкнуцца!” / ... / а мы й шчаслівыя тым... / Жахліва!” Таму і ўжывае аўтар зборніка “Хваля” наступныя звароты: “Дзеці часу, забытага роду, / нам вяртання заўжды не стае”; “сляпое, дурное ягня”; “самаздрадліўцы”. Трывогу за лёс Бацькаўшчыны паэтэса атрымала ад продкаў (верш “Продак”) і перадае ў спадчыну дзецям. Што можа здарыцца з Сусветам, калі змоўкне ліра, Н. Загарэўская акрэсліла ў вершы “Змоўкла ліра”: “Змоўкла ліра. / Яе гукі разляцеліся ў розныя бакі / і зніклі. / Загойдаўся Сусвет. / Адны падумалі: свету канец. / Другія: пачатак. / А трэція – засталіся такімі ж, як і былі”. Характэрная рыса светаадчування лірычнай гераіні Н. Загарэўскай – уяўленне аб жыцці як аб цыклічным працэсе. Нашу сучасніцу хвалюе не толькі кругазварот у прыродзе, але і ў грамадстве, дакладней у царстве духу, бо, як вядома, рухацца гарманічна, мэтанакіравана, упэўнена “маленькі чалавек” “па велізарнай Зямлі” можа, толькі ўсвядоміўшы гістарычны, духоўны вопыт свайго народа: “Шукае – знаходзіць – губляе. / Дзе згубіў – не памятае. / І зноў маленькі чалавек / звяртаецца на ранейшае месца. / Бязлітаснае сонца коле ў вочы”.

Тэма кахання – адна з важных у творчасці Н. Загарэўскай, бо пачуццё кахання заўжды было адзнакай паўнаты зямнога быцця. Паэтка нагадвае, што ў жыцці кожнага чалавека ёсць такая рамантычная пара, калі ён вясе́лы, шчаслівы, калі падуладны яму свет: “Я – твая”, – прашэпчуць вусны ціха. / “Я – твая”, – у вечнасць сыдуць словы. / Пульс гадзіннікам у скронях стане цікаць. / “Я – твая”, – ад іншае замова”. Аднак час ад часу прымешваецца ва ўзаемаадносінны яго і яе матыў трывогі, тугі (“Пыталася: ты прыйдзеш?.. Не прыйшоў ты. / Надзея скрушна падае ў нябыт. / Застаўся шлях найблізкі – да самоты. / Пайду па ім. Абы ісці”), недагаворанасці (“Я ціха адыду, без жалю / і без злосці, / пакіну шэрань восеньскіх палёў, / пакіну дом твой, / дзе ніколі госцем / я не была. / Пакіну ўсё тваё”), непаразумення (“Ты – горды. Я ж сваё маўчанне знішчаю простым “шчабятаннем”. / Няўзнак, што ў гэты міг / “выкручваем” сябе саміх”).

Не дзіўна, што на змену вобразам “бурлівай рэчкі”, “залацістага берага”, “ратавальных пясчынак пацалункаў” прыходзяць “снег-сум на дварэ”, “сонца дробны кавалачак”, што лёг на паперу; “шэрань восеньскіх палёў”, “нагаворы, што прапаўзаюць / скрозь сцены, і дахі, і душы...”. Звароткі (“сокал”, “мой любы”, “мой каханы”, “добры, мілы”, “мой слаўны”, “адзіны”), з якіх бачна, што гераіня вучыцца ўменню дзяліцца святлом з каханым, становяцца ўнутрана заглыбленымі, драматычнымі: “не крычы, маё сэрца, не рвіся ад болю”, “супакойся, душа, не тужы, не тужы”, “разарвіся, душа, скінь апратку нудоты”. Паўторы “Ты даруй”, “Вяртайся да мяне з дарогі”, “Вяртайся стомлены і строгі”, “Вяртайся да майго цяпельца” і інш. не проста дазваляюць сканцэнтраваць увагу чытача на семантычна важным кампаненце і найлепш зразумець аўтарскую задуму, гэта яшчэ і адметнасць аўтарскага стылю Ніяны Загарэўскай. Такім чынам, лірычная гераіня сэрцам спасцігае зменлівасць пачуццяў, тонка адчувае раскол тасць свету, страту яго прыгажосці, гармоніі, імкнецца ўзняцца па-над суровай штодзённасцю, шукае паратунку ў свеце мастацтва, што знаходзіць выяўленне ў такіх жанравых формах, як трылет (“Я не ўтрымала слоў”), імпрэсіі, пункціры, вершаказы.

Як бачна, сіла і абаяльнасць паэтычнага слова Ніяны Загарэўскай у непасрэднасці выяўлення пачуццяў, задушэўнасці і нават наіўнасці. Назіранні, думкі, настроі, суб’ектыўныя адчуванні, вобразы – тое, што заўважыла вакол сябе мастачка слова, што пастукалася ў яе душу, што ўразіла мімалётна і лягло на паперу першага паэтычнага зборніка “Хваля” беларускай паэтэсы пункцірамі неабсяжнага жыцця.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Загарэўская, Н. Хваля : вершы / Н. Загарэўская. – Мінск : Б-ка часоп. “Малодосць”, 1996. – 32 с.
2. Танк, М. Лісткі з календара / М. Танк // Польша. – 1996. – № 9. – С. 187–192.

С. Ф. БУТ-ГУСАІМ

Брэст, БрДУ імя А. С. Пушкіна

АНАМАСТЫЧНАЯ ПРАСТОРА АПОВЕСЦІ ЗІНАІДЫ ДУДЗЮК “НІКА”

Сучасная беларуская пісьменніца Вольга Іпатава ў адным з раманаў піша: “Не кожнаму даецца ў жыцці каханне, якое мацней за смерць, за адлегласць, за ўсе перашкоды. Але кожная жанчына марыць аб ім, кожная хоча быць адзінай – на ўсе гады, якія адпусціў Лёс, на ўсе выпрабаванні, на шчасце і няшчасце” [3, с. 258]. Пошукі жанчынай Каханья, любімага